

Mercaderia fràgil

Una conversa amb el professor Piotr Sztompka sobre el fet que no es pot ser feliç sense confiança respecte dels altres i respecte del poder.

Ewa Winnicka: Pel setembre apareixerà el vostre llibre titulat *Confiança: el fonament de la societat*. Fa set anys va publicar al Regne Unit un llibre sobre això mateix, sobre el paper clau que fa la confiança en la vida de la persona. El capítol sobre Polònia era molt optimista. Han passat alguns anys, i la confiança social es troba a un nivell dramàticament baix. Continua caient. Què ha passat?

Piotr Sztompka: En fi, s'ha confirmat el meu pressupòsit segons el qual el sociòleg no hauria de formular cap tesi referida al futur, especialment a escala de grans fenòmens socials.

Fa set anys éreu optimista. Per què?

Polònia sortia precisament del trauma d'un daltabaix en el sistema. Teníem ja una constitució, els òrgans de l'estat que protegien el dret funcionaven notòriament. El Tribunal Constitucional gaudia d'un gran prestigi, el defensor dels drets civils també. És difícil de creure, però hom valorava fins i tot determinades actuacions de tipus parlamentari. A poc a poc començàvem a viure en un país on regien regles severes. A poc a poc es creava l'estat de dret. Ens vam trobar a l'OTAN, ens feia la impressió de tenir un fort suport mundial. Floria la petita empresa, les paradetes de mala mort es convertien en empreses serioses. Sorgien espontàniament associacions i fundacions. Començava a despuntar la societat civil. Més important encara: malgrat les vacil·lacions polítiques, aquesta florida de la societat civil va ser objecte de reconeixement per part del poder. Evidentment sempre ens queixàvem de les males lleis, però l'atmosfera general afavoria l'activitat civil espontània dels ciutadans.

La participació electoral també era més gran que en aquests moments, tot i que mai no va ser com per llançar-hi coets.

Per aquells anys començarem a superar dos importants traumes. El primer concernia el període socialista. Llavors començava a prendre veu una generació cada cop menys embrutada per l'experiència del comunisme. En el segon trauma ens vam enfangar a l'època de les primeres reformes doloroses. Al tombant de segle es van alleugerir fins i tot aquestes vivències doloroses. En qualsevol cas vam anar endavant.

Després, de seguida es va produir l'ensorrament de la confiança social.

La premsa començà a destapar les actuacions patològiques dels dos últims equips governants, és a dir, AWS i SLD.¹ La gent va pensar que aquells en qui es podria confiar per tal com havien estat escollits en eleccions generals, és a dir, que eren diferents dels «ells» de l'època del comunisme, els representaven de veritat, es preocupaven per les seves coses. I es van quedar curtcircuitats. Però la confiança és fràgil, pot quedar suspesa a causa d'enxampades aïllades, costa molt de temps construir-la però es perd molt de pressa.

Què va passar després?

Si esclaten els casos de corrupció comencem a generalitzar la situació. Comencem a creure que a tot arreu és així. I ha arribat al poder un equip que ha convertit aquesta generalització en una ideologia. En comptes de solucionar els problemes ha agreujat la crisi. Ha començat a fer-nos pensar que a tot arreu hi ha forces obscures, que tothom té les mans brutes. Això ha creat el que jo anomeno pànic moral.

Per quin motiu se li ha imposat a la societat una ideologia així?

Sembla que aquestes actuacions que tenen lloc actualment darrere d'una certa escena política terriblement boirosa —cosa que tampoc no fomenta la confiança— són el resultat d'un fals diagnòstic del que ha passat des de 1989. D'un diagnòstic unilateral i esbiaixat.

---

¹ AWS (*Akcja Wyborcza Solidarność* o «Acció Electoral Solidaritat», de dreta) governà Polònia entre 1997 (33,83% de vots) i 2001 (5,60%), encapçalada per Marian Krzaklewski. SLD (*Sojusz Lewicy Demokratycznej* o «Unió de l'Esquerra Democràtica») tingué el poder entre 1993 i 1997 com a coalició, juntament amb el *Polskie Stronnictwo Ludowe* (el partit camperol, «populà»); com a partit socialdemòcrata, governà entre 2001 (41,04%) i 2005 (11,31%).

D'un diagnòstic interpretat sota la categoria de la conspiració, de l'actuació antipolonesa. Trobem també una altra explicació que fa feredat. Segons aquesta explicació ha estat un cicle d'actuacions amb l'objectiu de dividir la societat, de marginalitzar la gent innovadora i, doncs, crítica, i gràcies a això perpetuar el poder. Veig aquestes dues possibilitats, però penso que la primera és més versemblant. Penso que és una actuació feta potser amb impulsos dignes, però basada en un diagnòstic catastròficament erroni. Ara, però, a causa de les conseqüències de les seves actuacions, que aparentment confirmen el diagnòstic — perquè retirar la confiança en la societat agreuja la manca de confiança en el poder—, el poder es reforça en la seva teoria conspirativa. Fins al punt que comença a virar cap a un sistema no democràtic.

Tenim, doncs, un dèficit general de confiança. Per què paga la pena de confiar en els altres?

Perquè vivim en un món on no estem ni estarem mai sols. Quant a la realització de les nostres necessitats vitals, quant al plaer de tractar amb els altres, quant a l'amistat, a l'amor, a la col·laboració, depenem dels altres, que poden actuar bé, dignament i perfectament, però també de manera impresentable.

Davant això, en tota relació nostra amb els altres ensopeguem amb un element de risc.

Amb una amiga, amb la dona, amb el cap, amb el metge, amb el polític. Mai no podem saber del cert que compliran les expectatives. No és segur que l'advocat ens aconsellarà bé, que vós com a periodista redactareu bé aquesta entrevista, que el polític prendrà decisions que milloraran les meves condicions de vida.

Així doncs, la persona es troba en una difícil situació d'eterna amenaça.

Per a vèncer-la caldria tancar-se en un mateix, aturar-se, aïllar-se. Jo declinaria de conversar amb vós, no llegiria la premsa, no aniria a votar ni una sola vegada. Sens dubte, més tard o més d'hora hauria d'anar al metge amb l'ànima als braços. Però hauria de retirar-me d'una certa esfera de l'existència. Bé, però una existència amb tantes renúncies és la meitat de l'existència humana valuosa, o fins i tot menys. Malbarataria la meua vida.

Però la confiança no hauria de ser una ingenuïtat.

Evidentment ha de ser racional, i hi ha moltes maneres gràcies a les quals la nostra raó ens permet augmentar la versemblança que la confiança estigui ben dirigida i disminuir el risc de fracàs. Un element d'aquest tipus és, per exemple, la reputació. Jo, quan vós em vau telefonar, ja havia sentit parlar sobre la vostra persona, havia llegit alguns textos. Vaig reaccionar respecte de la reputació. El segon element que fa minvar el risc és la redacció per a la qual treballem vós. Sobre la base d'haver estat llegint aquest setmanari des de fa anys puc afirmar que la redacció no contractaria qualsevol. Però en part vós confieu en mi perquè sabeu que sóc a la Universitat de Cracòvia o que sóc catedràtic. Sobre la base d'aquestes circumstàncies podem convèncer-nos que el nostre risc paga la pena. El mateix pel que fa a les relacions íntimes, tot i que l'amor conté, evidentment, impulsos menys racionals.

I per què atorgueu una importància fonamental al fet que puguem confiar en els polítics? Ara mateix, això sembla una tasca massa pròpia d'equilibristes.

D'ells depenen els contextos sencers de la nostra actuació. Per exemple, el dret. O la situació econòmica del país. Els polítics construeixen el món on, de grat o per força, ens ha tocat estar.

A banda del plaer del tracte quotidià amb els altres, què guanya la societat que té confiança?

El sentiment de seguretat. El sentiment que els altres són previsibles, que no estaran a l'aguait per llançar-se'ns a sobre, que ens ajudaran quan sigui necessari. Que no hem de bloquejar les portes amb 20 forrellats, no hem de posar-nos a pensar què volen els polítics. Si tenim certesa, llavors és més creatiu, portem endavant els nostres projectes amb més valentia. Podem arriscar més, podem ser més innovadors, muntar empreses amb més rapidesa i amb més facilitat, invertir, estalviar, agafar crèdits. És un element fonamental d'una bona existència en tots els àmbits.

Però només quan ens convencem que una bona existència consisteix en el desenvolupament personal i en el desenvolupament del país, veritat? Quan els

polítics estan convençuts que volen regles democràtiques, i no pas un autoritarisme.

És veritat. La democràcia crea camps d'actuació en què la gent té possibilitats més grans d'influir de manera creativa. Només apareix un clima que afavoreix la confiança quan la gent creu que les seves noves idees i actuacions tenen sentit. Que no estan frenades i malbaratades. Que no les limita la burocràcia. Que l'educació o la formació no es devaluen ni es qüestionen.

La persona ha de tenir la sensació que si a la fi és millor que d'altres tindrà, gràcies a això, més prestigi i millors ingressos. Que tindrà reconeixement no sols entre els col·legues, sinó també per part d'aquells de qui depèn la gratificació, és a dir, del poder, dels mitjans de comunicació, que en mostraran els assoliments i promocionaran l'elit. La democràcia no és una societat on s'arrasen els nivells. En democràcia tothom hauria de tenir les mateixes oportunitats, però només s'ha de premiar els que aniran més lluny.

Vós sou un sabut,² jo una periodista d'una revista, a la qual se li nega la versemblança, enfront nostre tenim metges-xantatgistes, jutges als quals no preocupa la raó d'estat, i altres grups socials dels quals se sospita que es troben al costat dolent de la força. Quins resultats socials té una situació de tensió entre els diversos grups?

Miri, uns resultats fatals. És una profecia que s'autorealitza: la desconfiança engendra desconfiança. La gent es tanca en guetos. En el gueto acadèmic, per exemple, que dirà coses esgarrifoses sobre el poder actual i que amb això s'ajudaran els uns als altres. O en el gueto periodístic, en el gueto judicial. I bé, el poder comença a veure que, realment, certs medis comencen a crear un sistema, que es tanquen i burxen. El poder llegeix les entrevistes dels doctes, escolta la ràdio i referma la seva sensació d'estar amenaçat. Es desenvolupa una espiral que s'impulsa a ella mateixa.

---

² L'entrevistadora emprà el mot *nyksztalcinich*, que s'empra en el llenguatge polític polonès per a parlar de manera pejorativa i irònica de l'«intel·lectual» que compleix els requisits de formació però no actua tal com s'espera que ho faci un «intel·lectual». Segons un redactor de la *Wikipedia* polonesa, aquesta paraula és creació del polític dretà i nacionalista Ludwik Dorn, que ha ocupat diversos càrrecs d'alta responsabilitat amb els germans Kaczyński. Sembla que els altres membres del seu partit entenen generalment aquest neologisme com a «intel·lectual que no dóna suport al nostre partit» (PiS, *Prawo i Sprawiedliwość*, «Dret i Justícia»).

La segona conseqüència és que comencem a traslladar cap a dintre les nostres aspiracions, les nostres esperances. Comencem a adreçar-nos a un auditori estranger, a cercar confirmació allà, ja que ací ens menyspreen. Això és precisament possible en la ciència, perquè el marc de referència hi és el món sencer; la cosa va pitjor en el medi periodístic o en el judicial, els quals es troben més profundament instal·lats en contextos locals.

El tercer resultat és la l'actitud passiva. La fugida cap a la passivitat i la cerca de satisfaccions vitals substitutòries. És a dir, la privatització de la vida, l'anhel de guanyar diners i gastar-se'ls en un viatge a Tailàndia, la falta d'interès per la vida en general.

La qual cosa pot menar a la següent profecia que s'autorealitza, de manera que la gent activa en la vida política, els qui aniran a votar a les urnes, els qui s'apuntaran als partits polítics, seran ja només els frustrats i els fracassats, que descarregaran la seva ràbia públicament.

Es pot confiar sense ser beneficiari de confiança?

Sap què? La confiança és una qüestió mútua i delicada. Si veig que una altra persona comprova, controla, pregunta per darrere meu, no es creu res del que dic i m'atribueix no sé quines intencions, llavors retiro la meva confiança.

I si necessàriament vull actuar, ascendir, participar en la societat civil, llavors emigro i cerco oportunitats en algun altre lloc. Els estudiants més actius se'n van fora, amollen la seva confiança fora. Es podria dir que l'externalitzen. És el següent símptoma de la malaltia de la falta de confiança. Dramàtic.

Nosaltres, els polonesos, ¿tenim alguna mena de predisposició cultural envers la creació d'una cultura de la confiança, o de la cultura del cinisme que vós plantegeu en l'oposició?

Penso que hi ha elements en la nostra perspectiva històrica que, d'alguna manera, afavoreixen que a poc a poc hi arrelin aquests elements de confiança. Sobretot és una actitud, diguem-ne, comunitària. S'expressa en el patriotisme, en el sentiment de lligam amb la nació. D'altra banda tenim el catolicisme, que posa un èmfasi colossal en la comunitat

dels creients, al contrari que el protestantisme individualista. Són elements que permeten construir un tipus de pensament positiu.

Però les societats occidentals semblen, tanmateix, més ben protegides contra la malaltia de la falta de confiança?

En el sentit que estan més ben formades i tenen una experiència més llarga de la democràcia. Però són en la mateixa mesura més sensibles, fins i tot respecte d'episodis. N'hi hagué prou amb un parell d'episodis, provocats en part per la immigració o per canvis en l'estructura social, perquè els suecs comencessin a posar reixes en les finestres. Fins fa molt poc, això era encara impensable. El mateix passa amb els holandesos.

Entenc els holandesos i els suecs, perquè he viscut a tots dos països. En aquestes dificultats, més pes que no la política té una certa inestabilitat general que és resultat de la globalització. La mateixa diversitat i variabilitat són factors que afebleixen el clima de confiança. També el terrorisme, que és impossible de dominar, perquè la defensa i l'oposició són possibles només quan l'amenaça té un caràcter lògic.

Però tanmateix tenen importància cultural els viaranyes de la confiança social que surten a la llum en situacions de crisi. Vós conteu als estudiants una anècdota sobre una avaria del corrent elèctric a Nova York que és un exemple d'una perfecta capacitat d'autoorganitzar-se.

És veritat, estava jo en un cinema a Broadway quan la ciutat es va quedar sense llum. Al cinema es va fer fosc. Tanmateix, ningú no es va moure del lloc, tothom va esperar tranquil lament. Va arribar l'expedidora de bitllets i va dir que no sabia què havia passat, però que de seguida ho comprovaria i ens ho faria saber. Escoltà la ràdio, ens va contar el que hi sentia i de seguida ens va preparar entrades per acabar la sessió més endavant. Sentia que se li havia atorgat confiança i no volia defraudar-la. Sortírem del cinema, els carrers estaven col·lapsats, no funcionaven els semàfors, però de sobte un jove va eixir de la massa i comença a regular el trànsit a la cruïlla, de manera que un minut després havia desaparegut l'embús. A la parada hi havia un munt de gent. De sobte hi va parar un cotxe elegant, en va sortir una dona i preguntà si hi havia alguna mare amb fills, que ella podia portar-la amb el seu cotxe. A casa meua, el porter va repartir espelmes als llogaters, per iniciativa pròpia. El

New York Times aparegué dos dies després, però més prim i en paper de pitjor qualitat. A l'encapçalament, els redactors es disculpaven per l'edició reduïda i explicaven que havia calgut portar el diari a una impremta a l'altra banda del riu Hudson, a la veïna Nova Jersey.

Hi tenim, evidentment, els ecos de la ideologia dels pioners americans que lloava Tocqueville, a més de poques guerres, de manera que aquests reflexos ciutadans tingueren més oportunitats de desenvolupar-se. A Polònia, tradicions d'aquesta mena no han tingut gaires oportunitats de crear-se.

Tornem a la premsa polonesa. Quan vós llegiu que sou sospitós perquè formeu part de l'elit, dins el vostre rerefons teòric feu el que podeu per aturar la desestabilització de la confiança personal?

Miri, sóc una d'aquestes persones que tenen una elevada opinió sobre elles mateixes. Tinc la seguretat que dispo de d'un capital de coneixements, d'un expedient científic, que m'assegura el meu estatus independentment de la política. Els meus marcs de referència són diferents.

Ja sento veus que diuen que només us ho sembla...

No m'oriento envers els polítics, el meu punt de referència és l'àmbit científic, polonès i no necessàriament polonès. En aquest àmbit tinc les corresponents mesures de reconeixement per a escriure el que vull i no pas el que algú em mana que escrigui. He viscut molt, he vist i he llegit molt. Això és per a mi l'àncora de la distància. Evidentment visc la situació actual de manera emocional com quelcom estèticament lleig, indigne, immoral, nociu per al futur de la societat en què visc.

I quines poden ser les altres àncores, professor?

En medis diferents del científic pot ser un bon compte corrent o les coneixences socials i polítiques que fan que ningú no se'ns pugui llançar a sobre.

Dieu que l'ambient actual emmena a la desfeta del teixit social. Però en aquest ambient s'ha consolidat de manera força efectiva la comunitat d'oients de Radio

Maryja. Aquesta té enfront dels seus membres un enorme potencial de confiança. Evidentment, construït sobre l'aversion respecte dels altres.

La confiança pot ser bona i pot ser dolenta. Pot ser una confiança aïllant, segregadora, amb un caràcter mafiós. Això a què us referiu és una confiança exclusivista, consisteix a limitar els grups de persones que poden ser dignes de confiança.

Tenim una comunitat de frustrats, una comunitat d'oposició, d'odi dels altres —d'aquells als quals els ha anat bé. Si això es reforça amb una ideologia oficial, la comunitat es consolida amb força. És un problema i és un mecanisme de molt mal averany.

Bé, doncs ja sabem que la confiança és volàtil. Malament, quan la reforcem per oposició a altres grups socials. La confiança ben aconseguida sembla que és un art bastant inassolible.

Trobo que, així i tot, ens trobem en una situació afortunada, perquè entre nosaltres no tenim gent aliena. És a dir, gent amb un color de pell diferent, ètnicament diferents. Tampoc no tenim gent aliena des del punt de vista religiós, de les forces dels quals podríem tenir por. Això també és un capital que pot crear una bona comunitat, amb la condició que no sigui exclouent.

És suficient que ampliem les fronteres de la comunitat més enllà de partits, bàndols, lligues de fracassats. Cal trobar alguna cosa que pugui ser un desafiament comú per a la societat. Per exemple, que Polònia assoleixi dignitat en l'àmbit internacional. Que siguem una societat on són obligatòries regles de joc comunes. Que la llei es compleixi igual respecte de tothom. La idea del bé comú és completament fonamental per a la democràcia. Pot lligar la gent en major mesura.

Com es pot aconseguir, això?

Si se sabés com fer per frenar la destrucció del teixit social, tindríem un partit d'oposició fort i eficient, amb un programa engrescador. Però no el tenim.

Leszek Kołakowski va dir alguna vegada a *Polityka* que la sort es trau de la mesura, no pas del risc. De l'amistat que assumeix menys risc de fracàs, i no pas de l'amor. Així doncs, ¿es fa una innecessària publicitat excessiva del fet d'assumir un risc, per a la qual cosa és imprescindible una confiança difícil d'assolir?

Per a mi, la tendència al risc i a una activitat contínua i creativa és una qüestió intrínseca de la vida plena. Evidentment, puc estar equivocat. És clar que em limita la perspectiva de la meva pròpia experiència, de la mateixa manera que a cadascú el limita la seva. M'arrisco amb cada classe, amb cada article, el meu nou llibre pot ser per a la desintegradora. He de tenir confiança, perquè si no tingués confiança em tancaria a la cel·la d'aïllament i tindria por de sortir-ne. El sentit de la vida rau en el fet de ser millor del que un mateix era ahir, i millor que els altres. Aquesta és la meva estratègia vital, i en la meua vida m'hi ha anat bé.

Entrevistadora: Ewa Winnicka

Font: *Polityka*, 13 d'agost de 2007

http://www.polityka.pl/polityka/index.jsp?place=Lead33&news_cat_id=933&news_id=226272&layout=18&page=text

Traducció i notes de Guillem Calaforra

Versió autoritzada per a la publicació a internet per Piotr Sztompka

© Piotr Sztompka, 2007